

V. Moștenirea numelor de produse de patiserie din greaca veche și latină în neogreacă și limbile române

A. Moștenirea numelor de produse de patiserie din greaca veche în neogreacă

Din cele 186 de nume de dulciuri numai 10 s-au moștenit cu sens culinar. Multe din aceste denumiri dispăruseră încă din antichitate. Catalogul pe care îl întocmește Athenaios la sfârșitul secolului al II-lea p. era pur livresc, mulți dintre termenii amintiți fiind o enigmă chiar și pentru autor. Cauzele care au dus la această dispariție sunt multiple. În primul rând, aproape toate numele tutelor sacrificiale au dispărut o dată cu ritualurile păgâne. Apoi, neogreaca inovează în crearea de termeni, formându-și compuși în care primul element este ingredientul de bază al compoziției, iar al doilea este πίτα „prăjitură”, un împrumut din it. *pitta* < lat. *picta* „ornată” < gr. πικτή, forma de feminin a adjetivului verbal πικτός < πήγνυμι „a fixa”. De exemplu, τυρόπιτα „prăjitură cu brânză”, γαλόπιτα „cu lapte”, σπανακόπιτα „cu spanac”, etc. Pe de altă parte, un număr de termeni din vocabularul culinar au fost împrumutați din turcă: καντაύφι < tc. *kadayif*, χαλβάς < dial. tc. *halva* < tc. *helva*.

Sigurele nume de dulciuri care se moștenesc în neogreacă cu sens culinar sunt:

(II, A, a, 2) τὸ ἄλευρον > în ngr. se moștenește cu forma τὸ αλεύρι „făină”, fără să denumească un anume tip de prăjitură.

(II, A, a, 32) τὸ μελίπηκτον / τὸ μελίπακτον > în ngr. numele turtei se păstrează cu același sens: τὸ μελίπηκτο „prăjitură din susan și miere”.

(II, A, a, 40) ἡ σησαμίς / ἡ σησαμῆ (*<ea*) / τὸ σησάμιον / ὁ σησαμοῦς (όεις) > în ngr. se moștenește η σησάμι „prăjitură cu susan; se formează independent și τὸ σησαμάτο.

(II, A, a, 47) ὁ ταγηνίας / ὁ τηγανίτης > în ngr. se păstrează cu forma η τηγανίτα, cu sensul de „prăjitură din terci de făină, care se frige în ulei încins”.

(II, B, 1) μᾶζα / μάζα > în ngr. μάζα este păstrat deopotrivă cu sensul de „aluat” și „masă”, de unde și adverbul μαζί „împreună”.

(II, B, 22) ἡ μουστόπιττα > se moștenește în ngr. η μουστόπιτta, denumind o prăjitură cu must, făină, zahăr, migdale, nuci; mai poartă numele și de η μουσταλευριά.

(II, B, 31) τὸ τυράλφιτον > al doilea element al compusului s-a păstrat în ngr. τὸ ἀλφιτο cu sensul de „făină de orz”.

(II, C, 5) ὁ ἄμυλος / τὸ ἄμυλον / τὸ ἄμύλιον / ἄμυλάτον > s-a moștenit în ngr. τὸ ἄμυλο doar cu sensul de „amidon, feculă”, ingredientul de bază al plăcintei antice.

(II, C, 35) τὰ κόλλυβα > în ngr. se moștenește τα κόλλυβα, cu aceeași formă de neutru plural, desemnând un preparat culinar din grâu, stafide, rodii, oferit cu ocazia înmormântării. Nu credem că moștenirea se face de la sensul de „monedă de mică valoare”¹, aşezată pe mormânt,

¹ Această interpretare este dată de ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, Λεξικό νέας ελληνικής γλώσσας, Athena, 1998. s.u. κόλλυβα.

din moment ce sensul culinar era atestat încă din greaca veche. Forma grecească κόλλυβα a fost împrumutată în sl. *kolivo*, de unde în română *colivă*.

(II, C, 42) τὸ λάγανον / τὸ λαγάνιον > se păstrează în ngr. cu schimbare de gen η λαγάνα „pâine nedospită”, care se mănâncă tradițional în Duminica Mare, sens preluat din *Septuaginta*.

(II, C, 47) τὸ μελίτωμα > se moștenește în ngr. τὸ μελίτωμα cu sensul de „sirop cu miere”.

(II, C, 48) ὁ μηλοπλακοῦς / τὸ μηλοπλακούντιον – ngr. își formează independent η μηλόπιτα.

Mai multe nume de dulciuri continuă doar cu sensul principal pe care îl aveau în elină, cel secundar culinar dispărând:

(II, A, a, 4) ὁ ἀνάστατος > ngr. adj. ανάστατος „bulversat, confuz”, < αναστατώνω „a bulverza” < ἀνίστημι „a ridica”

(II, A, a, 7) ὁ γαμήλιος > ngr. adj. γαμήλιος „de nuntă”

(II, A, a, 39) ἡ πυτία > ngr. η πυτιά „cheag”

(II, A, a, 42) ὁ σκωλήξ > de la σκωλήξ se formează diminutivul σκωλήκιον care s-a moștenit în ngr. τὸ σκουλήκι „vierme” sau „om de nimic”

(II, A, a, 46) τὸ στρέμμα > ngr. τὸ στρέμμα denumește o unitate de măsură pentru suprafețele agrare

(II, A, a, 52) ἡ χρυσόκολλα > ngr. η χρυσόκολλα „malahit”

(II, A, b, 2) ἡ αἴγλη > ngr. η αίγλη „strălucire”

(II, B, 5) ἡ ἀνεμώνη > ngr. η ανεμώνη „anemonă”

(II, B, 17) τὸ κρίνον > ngr. ο κρίνος „crin”

(II, B, 26) ὁ πάστιλλος – ngr. η παστίλια vine mai degrabă din it. *pastiglia* < sp. *pastilla* < lat. *pastillus*, diminutivul lui *panis* „pâine”.

(II, B, 28) ὁ στρυφνός > ngr. στρυφνός „posac, acru”

(II, B, 29) ἡ τολύπη > ngr. τολύπη „ghem”

(II, B, 32) ἡ ύγιεια > ngr. η υγεία „sănătate”

(II, C, 1) ὁ πλακοῦς > se moștenește în ngr. ο πλακοῦντας cu sensul medical de „placentă”, neatestat în elină. Acesta se datorează influenței lat. *placenta* care primise acest sens în vocabularul medical de epocă târzie.

(II, C, 16) τὸ ἔγχυμα > ngr. τὸ ἔγχυμα „infuzie”

(II, C, 27) ὁ ἐχῖνος > ngr. ο εχῖνος „arici”

(II, C, 51) ὁ νᾶνος > ngr. ο νάνος „pitic”

(II, C, 60) τὸ πλάτυσμα > ngr. τὸ πλάτυσμα „lățime”

(II, C, 62) ἡ πυραμίς / ὁ πυραμοῦς > ngr. η πυραμίδα „piramidă”

(II, C, 66) ἡ σπείρα / ὡραία > în ngr. η σπείρα „spirală, bandă”

(II, C, 79) τὸ χόριον > ngr. τὸ χόριο „placentă”

B. Moștenirea numelor de produse de patiserie din latină în limbile române

Abrevieri:

abruzz. – dial. din Abruzzi

astur. – dial. din Asturia (Spania)

calabr. – calabrez

campid. – dial. campidanic (Sardinia)

cat. – catalan

cerign. – dial. din Cerignola (Foggia)

crem. – dial. din Cremona	ngr. – neogrec
engad. – engadinez	obvald. – obvaldez
v. engad. = engadinez vechi	port. = portughez
fr. – francez	prov. = provensal
friul. – friulan	rom. – românesc
it. – italian	sic. – sicilian
log. – logudorez	sp. – spaniol
maced. – dial. macedo-român	val. = valon
mil. – milanez	vast. = dial. din Vasto (Abruzzi)
molfett. = dial. din Molfetta (Apulia)	vegl. – vegliot (dial. din Veglia, Iugoslavia)
napol. – napoletan	veletr. = veletrin (dial. din Roma)

Nume de produse de patiserie care-și păstrează sensul culinar:

(III, A, 2) *Africia* > de la forma *africiae* se moștenește maced. *afreata* „pâine nesărată prăjită pe cărbuni”

(III, A, 8) *farreum* > it. *fargua*

(III, A, 12) *pastillum* (-us) : există două forme de la care se moștenesc descendenții romanici:
 1. *pastillum* 2. **pastellum*. 1. Calabr. *pastiddu*. 2. It. *pastello* (> sp., port. *pastel*) „pateu”, it. *pastello* (> fr., sp., port. *pastel*) „creion pentru desen”, prov. *pastel* „piațetă”, sp. *pastilla* (> it. *pastiglia*, fr. *pastille*, port. *pastilha*) „prăjiturică”, „pastilă”

(III, A, 19) *turunda* > mil. *toronda* (It. *torrone*) „tăișei”

(III, B, 1) *placenta* > rom. *plăcintă*

(III, B, 9) *crustulum* > cerign. *kruske* „pâine prăjită”, vast. *kroška* „mai”, calabr. *krustulu*, venet. *krostolo*, friul. *krostul* „coajă de pâine”

(III, B, 13) *flado* > lomb. *flaon*, abruzz. *fladone*, *felatone* „cozonac de Paști”, v. engad. *fladun da meil* „fagure”, fr v. *flaon*, fr. n. *flan*, prov. *flauzon*, cat. *flahó* (> *flaon* > log. *fraone*, calabr. *fragune*). Val. *flat*. „balegă de vacă” este probabil un împrumut mai nou.

(III, B, 20) *laganum* (-us) > napol. *lágana*, calabr. *lágani*, molfett. *lagene*, abruzz. *lahene*, velletr. *lakkani* „tip de prăjitura”; de la **laganea*: prov. *lagagno*, cat. *lleganya*, sp. v. *laganya*, sp. *legaña*

(III, B, 25) *mustaceus* / *mustaceum* / *mustacium* / *musteus* > it. *mostacciolo* „prăjitură uscată”, calabr., sic. *mustazzolu*, brut. *mestacciol*, sp. *mostachón*

(III, B, 33) *torta* / *tortula* > rom. *turtă*, vegl. *turta*, friul. *torte*, it. *torta*, fr. *tourte*, prov. *torta*, sp., port. *torta*

Nume de produse de patiserie care se moștenesc cu alt sens:

(III, A, 4) *circulus* > maced. *terclu*, it. *cerchio*, log. *kilču*, engad. *čierkel*, friul. *serkli*, fr. *cercle*, prov. *cercle*, cat. *cercle* „cerc”

(III, A, 15) *hamus* > it. *amo*, crem. *lam*, campid. *gamu*, obwald. *aum*, fr. v. *ain*, fr. n. *haim*, prov. *am(a)* „cârlig” – Deriv.: fr. *ainette*, *ainard*

(III, B, 17) *globus / globulus* : de la forma *globellus* cu sens modificat de „ghem, ghemotoc” se moștenește n. prov. *gruber* „snop”, sp. *ovillo*, astur. *tsubiettsu*, *duviello*, port. *novelo*. – Deriv.: sp. *ovillarse* „a se ghemui”

(III, A, 12) *mensa* > rom. *masă*, vegl. *maisa*, val. *masa*, it. *mesa*, sp. *mesa*, fr. *moise* „stinghie”